

Ziya Gökalp'in Çanakkale Şiirinde Benlik Algısı ve Kimlik Kurgusu*

M. Fatih KANTER**

Öz

Kimlik, bireyselden toplumsala doğru bir gidişle kendisine tanım alanları oluşturan bir yapıdır. Bu yapı içerisinde beni tanımlama ihtiyacı duyan her birey, bizden de bahsetmek durumundadır. Dolayısıyla salt bir benlik algısı mümkün değildir. Benlik ancak kendisini var eden değerler dizgesi içerisinde kolektif yapıyla anlam kazanır. Bu kolektif yapıyı ise toplumda ortak aidiyetler olarak adlandırılan dil, tarih, coğrafya ve din gibi unsurlar sağlar. Bu unsurlarla birbirine bağlanan toplumlar millet olurlar.

Ziya Gökalp'in Çanakkale adlı şiiri bir milletin çöküş sürecinden kendi benlik algısına yapılan saldırılar aracılığıyla nasıl kurtulduğuna gönderme yapar. Benliğini algılayan millet geleceğe dönük kimliğini de kurmayı hedefler. Bu çalışmada Gökalp'in Çanakkale şiirindeki benlik algısı ve kimlik kurgusu Türk milletinin varoluş mücadelesini nasıl ele aldığı noktasına odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Benlik, kimlik, Ziya Gökalp, Çanakkale

The Conception of Identification and Identity in the “Çanakkale” Poem by Ziya Gökalp

Abstract

Identity is a structure that creates a definition area for itself, moving from the individual to society. In this structure, every individual who needs to identify the “I”, is also obliged to mention the “we”. Therefore, a completely independent definition of the self is impossible. The self only attains its true meaning within

* Bu makale, Millî Edebiyat Dönemi Türk Şiirinde Benlik Algısı ve Kimlik Kurgusu adlı çalışmanın Benlik Algısı, Tarih Bilinci, Dil Bilinci, Yurt Bilinci bölümlerinden ilgili şiir metniyle ilgili kısımlardan faydalanılarak hazırlanmıştır.

** Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, fatih.kanter@hotmail.com

a collective structure, which makes it possible to exist. That collective structure is comprised of such elements as language, history, geography and religion, all of which can be termed as "common identification values." Societies intertwined through these elements can only become nations.

"Çanakkale", a poem by Ziya Gökalp, focuses mainly on how a nation restores itself from a state of collapse through attacks made upon its conception of self. A nation, comprehending the importance and true nature of its own "self", begins to reshape its identity for the future. In this study, "Çanakkale", a poem by Ziya Gökalp focusing on the conception of the self and identity, will be analysed in terms of how the Turkish nation managed to reshape its destiny and identity.

Keywords: *The Self, Identity, Ziya Gökalp, "Çanakkale"*

Giriş

Toplulukların millet oluşları, belirli ortak değerler dizgesine sahip olmak ve bu ortak özellikleri taşımayanları ötekileştirmekle gerçekleşir. Bu ortaklık ve ötekileştirme süreci, toplumsal kimliğin temel dayanak noktasıdır. Toplumsal kimlik de tıpkı bireysel kimlik gibi bir fark ediş ve dış çevreye karşı kendini tanıtmak/kabullendirme sürecini kapsar. Zira kimlik, ancak bir başkası yani öteki karşısında anlamlıdır. Dünya tarihinde Fransız İhtilali de milliyetçilik akımını hızlandırarak toplumsal fark ediş silsilesi oluşturur. 18. yüzyılda yaşanan bu fark edişler, çokuluslu bir imparatorluk olan Osmanlı'nın da yeniden bir kimlik inşa süreci yaşamasında önemli bir etkidir. Önce Balkanlar'da ardından Arap yarımadası ve Kafkasya bölgesindeki toprak kayıplarıyla sürekli küçülen ve çokuluslu yapısını yitiren Osmanlı İmparatorluğu, kendini geleceğe aktarmak için yeni bir kimlik tanımlaması yapmak zorunda kalır. Bu zorundalık, öncelikle aydınlar da kimlik kurgusuna yönelik bir benlik algısı oluşturur. Anadolu topraklarının da işgaliyle toplumsal uyanış hızlanır ve millî bilinç gerçekleşir.

Toplumları bir arada tutan ve onların millet olarak geleceğe akışlarını sağlayan ortak birlikteliklerdir. Bu birlikteliği tehdit eden ve tahrip etmeye/ yok etmeye çalışan güç karşısında toplumsal bellek, kendilik değerlerini bilinç seviyesine çıkarır. İşte bu bilinçlenme sürecinde ise toplumu yönlendiren ve bilinçlenmesini sağlayan araçlardan biri de edebî ürünlerdir. Toplumun benliğini algılamasını sağlayan ve bu algıyı kimlik kurgusuna yönlendiren edebî ürünler, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmak üzere olduğu dönemlerde de milleti bir arada tutar. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının edebiyat alanına da yansıdığı yıllarda, sanatını ve edebiyatını yalnızca kendi zevkine değil toplumun ihtiyaçlarına göre belirleyen dönem sanatçıları, bu nedenle Millî Edebiyat Dönemi sanatçıları olarak adlandırılırlar.

Osmanlı'nın sürekli savaşlarla geçen son yüzyılında Millî Edebiyat şairleri yazdıkları eserler ile bir düşünsel devrim gerçekleştirmeyi ve millî bilinç oluşturmaya

hedeflemektedir. Bu sayede milleti var eden değerler dizgesi geleceğe aktarılacak ve Osmanlı varlığını devam ettirebilecektir. Bu nedenle Osmanlı'nın geleceğini düşünen devrin aydınları, çeşitli düşün akımlarının etkisiyle bir yol haritası çizerler. Birer kurtuluş reçetesi olarak görülen Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık hareketleri tamamen milletin varlığını devam ettirme düşüncesine dayanır. Ancak bu düşün hareketleri devrin şartları ile birleşerek zaman içinde birbirine dönüşür ya da yok olup gider. Temelde ise yine Osmanlı-Türk milletini devam ettirmek düşüncesi varlığını korur. Ziya Gökalp'in Çanakkale şiiri de hem yatay tarihsel düzleme göndermede bulunur hem de kimlik kurgusunu oluşturan kolektif aidiyet göstergelerini içerisinde barındırır.

Çanakkale Şiirinde Kurucu Unsur: Benlik Algısı

Benlik algısı, bireyin kendi varlığını "*bilmesi*" ve bilme ediminin gereklerini yerine getirme sürecidir. Toplumsal yaşamla özdeş ve paralel biçimde ilerleyen bu süreçte bireysel/toplumsal bir "*fark ediş*" gerçekleşir. Bu fark edişin gerçekleşme süreci ise olağan görülen, duyarsız kalınan etmenlerin birikimi ya da bir değişken aracılığıyla belirmesi sonucu ortaya çıkar.

Benlik, dış dünyayı algılamada bilincin tanımladığı bir değerler bütününe göndermede bulunur. Dolayısıyla benliğin bilinçlenme sürecinde etkin rol oynayan bireysel ve toplumsal algı, kendini var eden tinsel değerlere karşı yapılan saldırı karşısında bir tavır geliştirir. Bergson'un deyimiyle; "*tehlike ne kadar acil ya da vaat ne kadar dolaysız olursa, gücül eylem de o ölçüde gerçek eyleme dönüşme eğilimi gösterir.*"¹ Varlık alanına karşı yapılan saldırı böylelikle tepki gösterilmesi gereken bir aciliyet içerir. İşte bu bağlamda Çanakkale Savaşları'nın da Türk milletinin fiziksel ve tinsel bütünlüğünü oluşturan varlık alanına karşı yapılan saldırılar sonucu ortaya çıktığı söylenebilir.

Türk milletinin toplumsal farkındalık düzeyini zirve noktaya taşıdığı varlık yokluk mücadelesi verdiği Çanakkale Savaşları millî bilinci pekiştiren bir konum üstlenir. Zira Türk milletinin toplumsal ve tinsel varlık alanının yok sayılması ve hiçlenmeye çalışılması Çanakkale Savaşı ile tarihsel bir kesinlik niteliğine bürünür. Osmanlı'yı yok etmek ve tüm topraklarını ele geçirmek anlayışının reel düzleme taşındığı bu savaş, Türk milletinin kendilik değerlerini fark etmesini ve benlik algısında bir refleksif tavır geliştirmesini sağlar ki; bu tavrın ortaya çıkış nedeni şiirde;

"Beş Mart'ta iki donanma

*Kal'emize saldırdılar."*²

1 Henri, Bergson, *Madde ve Bellek*, (çev. Işık Ergüden), Ankara, 2007, s. 42

2 Ziya Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara, 1989, s. 257

dizeleriyle dile getirilir. Türk milletinin varlık alanına yapılan bu saldırı, ben ile öteki ayrımını ortaya çıkışını da tetikleyen unsurdur. Ziya Gökalp de Türk kimliğinin ve Türklük bilincinin uyanışını bu refleksif tavır çerçevesinde Çanakkale şiirinde öteki aracılığıyla gösterir. Öteki olarak konumlanan düşman, şiirsel düzlemde de tarihsel düzlemde de varlık alanını ihlal etmeye çalışırlardır. Ziya Gökalp, temelde Osmanlı ve Türklerin yok edilmelerini kendilerine hedef seçen ötekilerin yani İngilizlerin, Fransızların ve Rusların anlaşarak Osmanlı topraklarını işgal amaçlarını; “*Budur en gizli emeli/ Müslümanlar uyanmasın!/ Ucdan-uca İslâm-ili/ Kendine arpalık kalsın*”³ ibareleriyle dile getirir. Kendi aralarında anlaşamayan ancak ortak çıkarları doğrultusunda birleşen bu ülkelerin Türk topraklarına saldırmakla İslâm yurdunun tamamını ele geçirme düşüncesine dayalı bir Haçlı zihniyeti ve ittifakını benimsediklerini sezdiren şair, toplumun bu düşünce karşısındaki bilinçlenme ve uyanış sürecini aktarır.

Bu düşünce, Ziya Gökalp’in *Kara Destan* şiirinde yer alan; “*Dinleyin müminler Kara Destan’ı/ Lloyd George kandırdı yine Yunan’ı/ Samsun’a geldi bir deniz sırtlanı/ Top attı bir açık limana karşı/ Çocuklar, kadınlar, silahsız erler/ Harbe karışmazken, değilken asker/ Ey vahşi İngiliz sevin, bu ejder/ Ateşler saçtı kız-kızana karşı/ Samsun’u yaktırdın, güldü dudağın*”⁴ dizelerinde de aynı düzlemde ele alınır. Savaş sırasında masum insanların yok edilmesi de bu dizelerde trajik bir boyutta görüntülenir. Nitekim Lloyd George, tüm Batılı devletleri Türkiye üzerine sürerek bir Haçlı ordusu oluşturmak amacını taşır.⁵ Türk milletinin kendi yurdunda varlık alanına karşı yapılan bu haksız ve acımasız saldırı, toplumun kendini savunmak için milli bir bilinç inşa ederek birlik oluşturmasını sağlar. İşte bu sayede varlığını tekil olarak değil toplumsal bir bütün olarak algılayan millet, öteki karşısında daha bilinçli bir duruş sergiler. Şiirde doğrudan özel adın kullanılması dönemin politik yapısına nüfuz etme çabasının göstergesidir. Şiire bir dinamizm ve gerçekçilik katan bu güncel tavır, dönemin güncel düzlemi ile kuvvetli bir bağ kurar.

Kimliği bireyselden toplumsala taşıyan benlik algısı, kendini var eden değerlere sahip çıkması ve bunu gelecek nesillere aktarmasıyla anlam kazanır. Zira “*Kişinin kendini çevreleyen şeyler dünyasında yitip gitmemesi için onun, tarihselliğini sağlayan bellek mekânlarına tutunması ve orada kurduğu kendilik bilinci ile uzamsal boyutta dünya ile hem de zamansal boyutta geçmişiyle bağlantıya geçmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.*”⁶ İşte toplumları millete dönüştüren “kutsal” değerlerin yani “*bellek mekânları*”nın yabancılar tarafından işgali, varlığın yaşama ve neslini devam ettirme

3 Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, s. 257

4 Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, s. 279

5 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, c. III, Ankara, 1991, s.16-18

6 Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Ankara, 2008, s. 31

hakkına yapılan bir saldırı olduğundan varlık bu saldırılar karşısında bir “aydınlanma süreci” yaşar.

Çanakkale Şiirinde Millilik İnşası: Kimlik Kurgusu

Kimlik kurma ya da toplumsal kimlik kazanımı, sadece ben'in birey olarak varlık alanı oluşturmasını değil aynı zamanda toplumun ya da toplumların devamı anlamını da içerir. Bu durum, asırlardır yok olan ya da yok olmak üzereyken yeniden var olma mücadelesi veren toplumların kimlik kurma biçimlerini ve yeniden inşa süreçlerini kapsar. İşte bu süreci Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasında yaşayan Türk milleti de kendi kimliğini yeniden inşa eder. Büyük bir toplumsal değişim yaşayan Türk milleti çok-uluslu ve çok inançlı bir yapıdan ulus-devlete evrilir. Bu değişim ve dönüşümde, edebî eserlerin yön gösterici ve yansıtıcı bir rol oynadığı ise yadsınamaz.

Batı, kendi kimliğini inşa sürecinde öteki olarak kendisinin sınırlarını çizdiği bir Doğu yaratma çabası içindeyken, yüzyıllardır işgalci olarak gördüğü Doğu'yu tam da Balkan topraklarından daha öteye iterken karşılaştığı direniş; sadece ulus-devlete evrilen bir yapı olmaktan ziyade, köklerine dayanarak yeniden var olmaya çalışan bir medeniyetin tezahürüdür. Yeni yapı, kendi köklerinden dayanak almadıkça Batı için kendileştirebileceği bir öteki olarak zararsız olacaktı. Fakat öz benliği ile soy, kan, dil, din, tarih gibi hayati kanallar ile bağlantı kuran Millî Edebiyat Dönemi şiiri; geleceğe yönelik olarak atılmış kuvvetli bir varoluş adımının da göstergesidir. Bu temel değerlere yaslanan estetik ve dil yapısının asimile olması ve Batı medeniyeti içinde benliğini yitirmesi söz konusu olmayacaktır. Millî olmanın anlamı da bu doğrultuda değer kazanacaktır: Millî olmak, kendi olmaktır.

Millî Edebiyat Dönemi şairleri, geleceğe dönük bir projeksiyon görevi gören eserleriyle ortak aidiyet oluşturmak amacındadır. Bu nedenle toplumdaki ortak aidiyeti, millet oluş sürecinde var olma biçimlerinin yansımaları olarak dil bilinci, tarih bilinci, soy bilinci, yurt bilinci ve ortak din etrafında oluştururlar. Milleti var eden ve bir arada tutan bu değerler dizgesi, dönem şairlerinin “millî bilinç” sağlama yolunda temel dayanak noktaları olur. Kolektif aidiyetin göstergesi olarak kimliği kuran öğelerin başında dil bilinci gelmektedir. Ziya Gökalp Çanakkale şiirinde bu bilinci, *Yeni Hayat* projesinin temel aşaması olarak irdeler.

Toplumsal aidiyetin temel birlikteliğini sağlayan en temel öge şüphesiz dildir. Bireysel bir geleceğe aktarımın ötesinde toplumsal bellek alanı olarak sürekliliği sağlayan dil, milletlerin geçmiş-şimdi-gelecek düzlemini kuran, canlı ve sistematik bir yapıdır. Zira “*Bir toplumu ulus yapan bağların en güçlüsü, dildir. Bireyleri ulusuna, yurduna, geçmişine sıkı sıkıya bağlar; kuşaktan kuşağa aktarılarak gelen dil, bireyi*

*geçmişle gelecek arasındaki zincirin bir halkası durumuna getirir.*⁷ Bundan dolayıdır ki; *“Ulusların gerçek yaratmaları dillerinde görülür, çünkü her dilin ulusal bir form’u vardır.”*⁸ Kültürel birikimini dil aracılığıyla kurgulayan ve bunu toplumun temel karakteristik özellikleri haline getirmeyi başaran milletler buradan hareketle kimliklerini de belirlerler. Türk milletinin benliğini algılayarak kendilik değerlerine dönmesi gereğine yapılan vurguyu dil bilinci ile başlatan Millî Edebiyat dönemi şairleri, halkın dilini yani Türkçeyi öncelerler. Bu düşüncüyü *Turan* düşüncesi ile bütünleştiren Ziya Gökalp de Çanakkale şairinde;

“Artık Turân hayâl değil

Hakikate döndü bu gün...

Türk bilecek yalnız bir dil,

*Bizim için bu bir düğün.”*⁹

ibareleriyle, Rusya’da çarlığın son bulmasının ardından Türklerin “tek dil” hedefinin “*hakikat*” olacağını belirtir. Vatan idealini, Anadolu dışındaki Türklerle birleşme üzerinden kurgulayan şair, mevcut ortak paydalardan Türk dili unsurunu önemseyerek dilde birlik fikrini şiirlerindeki metaforlar aracılığıyla dile getirir. *“Türk bilecek yalnız bir dil”* ibareleri ile ortak aidiyetin temel unsurunun gerçekleşme sürecine girdiğine göndermede bulunur. Türk dili kavramına da genişlik kazandıran bu söylem, Anadolu dışındaki Türkleri de içine alan geniş bir coğrafyayla bütünlenir. Bu bütünlük ise temelde derin tarihî bağlarla aidiyet kurmayı hedefler.

Kolektif beni kuran bir diğer unsur ise tarih bilincidir. Tarihin “bellek oluşturu- cu” görevi, Osmanlı İmparatorluğu’nun değişim/dönüşüm sürecine tanık olan Millî Edebiyat şairleri tarafından *“hatırlama”*nın ve geçmişin tarihsel kodlarının idealize edilmesi şeklinde yansıtılır. Zira Foucault’nun belirttiği gibi, *“bir hatırlama başlan- gıçla ilgili geçerlikleri içinde onları yeniden aktif hale getirmeye yeter.”*¹⁰ Bu bağlamda, Millî Edebiyat Dönemi, Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırlarının giderek küçüldüğü, sürekli savaşların yaşandığı bir tarihi süreç içerisinde ortaya çıkan bir edebî hareket olarak tarihî olayları hem yaşayan hem de edebiyat aracılığıyla topluma aktaran ve *toplumsal refleks oluşturan* bir konum üstlenir. Bu konumlanmanın getirdiği sorumluluk ve bilinç, toplumsal belleği canlı tutmak, geçmiş ve şimdiyi bütünleştirerek yeni bir gelecek kurgusu oluşturmak kaygısını da beraberinde getirir. Dolayısıyla Millî Edebiyat Dönemi Türk şiirinde tarihsel oluş, geçmiş ve an olmak üzere iki düzlemde

7 Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Ankara, s. 13.

8 Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı*, İstanbul, 1998, s. 50-51.

9 Ziya Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, s. 258.

10 Michel Foucault, *Bilginin Arkeolojisi*, (çev. Veli Urhan - Haz. İlkay Özküraplı), İstanbul, 2011, s. 116

ele alınır. Bu iki düzlemin ortak amacı ise Türk milletinin ve devletinin varlığını devam ettirmesi üzerine kurgulanır. Zira “Seçkin bir tarih bütün yeni devletlerin temel özelliğidir, çünkü bir geçmişi olmak bir geleceğe sahip olmak hakkını da doğrular.”¹¹ Bu bağlamda geçmişte sağlam kökleri olan toplumların geleceğe daha ümitle bakmaları, tarihsel belleğin beyan ettiği “muzaffer/şanlı geçmiş” algısıyla ilintilidir.

Ben'in ve biz'in ortak kader çizgisini buluşturan tarih, yatay ve dikey boyutlu olarak geçmişe dönüşün gelecek projesine çevrilmesiyle toplumsal varlığın devamını sağlar. Guenon, yatay ve dikey boyutların merkezine konumlandığı varlık/insanın tüm edimlerini bu boyutlar aracılığıyla kavradığını belirtir. Bu varlık, köklerini derinden alan ve bu kökler sayesinde andan geleceğe uzanan yaşam alanını kurar. “Varlığın tüm merkezlerinden geçerek onları birbirine bağlayan dikey eksen”¹² ifadesi, tarihin bellek oluşturucu rolüne gönderme yaparken, “yatay düzlem ise “suyun yüzeyi” gibi kabul edilen bir yansıma”¹³ olarak kimliğin şimdiki zaman düzlemindeki görünümünü oluşturur. İşte Millî Edebiyat Dönemi şairlerinin tümünde tarih bilinci, yatay ve dikey boyutlu olmak üzere iki yönlü çizgide ele alınır. Yaşanan tarih ve öğrenilen tarihin kolektif belleğe yeniden işlenmesi için yazılan eserlerde, Türk tarihi farklı boyutlarıyla şiirsel düzleme taşınır.

Kendi tarihselliğiyle toplumun tarihini bütünleştiren ve ait olduğu milletle bu bakımdan sürekli ilişki içerisinde olan birey/ler, tarihe tanıklık eder. Milletlerin varlık süreçlerindeki bu durum, Heidegger'in “*da-sein*” olarak tanımladığı “*şimdi ve burada*” olan varlıkla benzeşim gösterir. Şimdi ve burada olan varlık/ birey, yaşadığı toplumun ve çağın gereklerine uymak durumundadır. Tarih sahnesinde 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın ilk yarısı; savaşların, başkaldırıların, ölümlerin, büyük kitle hareketlerinin, imparatorlukların yıkılışının tanıklığını beraberinde getirir. Neredeyse tüm dünya ülkelerinin topyekûn bir savaşlar silsilesi içerisinde bulunduğu bu dönemde, Osmanlı İmparatorluğu altı yüzyıllık dünya hükümlerinin sonuna doğru gelir. Sınırların tamamında savaşlar sürerken vatan savunması için askeri olmayan ev kalmamış gibidir. Dolayısıyla savaşların tanıklığı tarihsel düzlemde çok boyutlu ve çok katmanlı bir biçimde yaşanır.

1. Dünya Savaşı yıllarında Türk tarihinin en önemli zaferlerinden biri Çanakkale Savaşları'dır. Çanakkale'nin savunulması ve düşmanın burada bozguna uğratılması, gelecek dönemi siyasi olduğu kadar psikolojik olarak da etkiler. Çanakkale Savaşları'nın zaferle sonuçlanması, dönemin tüm yazar ve şairleri tarafından edebî metinlere taşınarak tarihî tanıklık epik ve estetik bir vurguyla ölümsüzleştirilmeye çalışılır.

11 Gregory Jusdanis, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, (çev. Tuncay Birkan), İstanbul, 1998, s. 51

12 Rene Guenon, *Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi*, (çev. Fevzi Lütfi Topaçoğlu), İstanbul, 2001, s. 42

13 Guenon, *Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizm*, i s. 42

Tarih, bireysel ve toplumsal yaşamın durdurulamaz akışı içerisinde sürekli olarak kendini geleceğe doğru aktarır. Bu aktarımın öznesi ve nesnesi konumunda olan insanlar da tarihin bu sürekli akışında yaşananlara tanık olurlar. Bu tanıklık süreci yatay düzlemde kahramanlık olgusuyla bütünleşik bir biçime bürünür. Kahramanlık olgusu, genellikle toplumların belleğinde bireysel bir biçimde geleceğe taşınır. Fakat toplumların varlık mücadelelerini kimi zaman topyekûn bir biçimde gerçekleştirmeleri gerekir. Çanakkale Savaşı ve ardından gelen Kurtuluş Savaşları, millî bir karakter taşıdıkları gibi aynı zamanda halkın topyekûn mücadelesini yansıttıklarından dolayı bu niteliktedir. Zira bu dönemlerde bireysel kahramanlıkların ötesinde isimsiz birçok kahramanın ve tüm toplumun, birlik ve beraberlik içerisinde kendini gerçekleştirme mücadelesi içerisine girdikleri görülür. Çanakkale Savaşları sırasında gerçekleşen birçok kahramanlık öyküsü de bunun kanıtı niteliğini taşır. Ziya Gökalp'in Çanakkale adlı eserinde de bu kahramanlık öyküsüne yönelik göndermeler, tarihsel gerçeklikler aracılığıyla duyurulur:

*“Beş Mart'tta iki donanma
Kal'emize saldırdılar.
Toplarımız coşkun suya
Zırhlıları daldırdılar.*

*İngilizler korktu, kaçtı;
Rus ümidi kesti artık.
Anarşistler bayrak açtı;
Rus-ili'nde düştü Çarlık.*

(...)
Çanakkale dört devlete,
Galebeyi sen çevirdin.
Çar kölesi yüz millete
İstiklâli sen getirdin”¹⁴

Çanakkale Savaşlarındaki tarihi süreci özetler nitelikte yazılan şiirde, sadece bir kahramana değil isimsiz kahramanlara seslenilir. Zira milletin varlığını toplumsal bir bilinçle savunduğu bu savaşlarda bireysel varlık değil toplumsal varlık öncelenir. Bu varlık ise şiirde “Çanakkale” simgesiyle öne sürülür. Çanakkale bir mekân adı olmanın ötesine taşarak Türk milletinin tarih sahnesindeki varlığı olarak tecessüm eder.

¹⁴ Ziya Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Ankara, s. 257-258.

Çanakkale'nin mitik bir mekân halini almasını sağlayan bu zafer, aynı zamanda Gökalp'in yurt algısının da idealden reele doğru taşınması umudunu içerisinde barındırır. Türkçülüğün düşünsel zeminini sosyolog kimliğiyle sistematize eden Ziya Gökalp, Osmanlı Devleti'nin kurucu ve asli unsurunun Orta Asya Türkleri olduğu görüşünden hareketle, etnik ve genetik bir bilinç oluşturmaya çalışır. Bu söylem ise kimliğin diğer unsurunu yani yurt bilincini de içeren bir sunumla ortaya konur.

Bireyin kendini tanımlamasında belirleyici rolü olan mekân, toplumsal kimlik kazanımının ve aidiyet olgusunun da kodlarını içerisinde barındırır. Varlığın ön koşulu, belirli bir zamanda ve belli bir mekânda bulunmakla özdeşdir. Bireyin bu zamansallığı/ tarihselliği ile mekânsallığı onun tarihsel düzlemdeki "aidiyet bilinci"ni oluşturan ve "kim"liğin inşa sürecini etkileyen bir yapı oluşturur. Bu aidiyet bilincini mekân bağlamında bireysellikten toplumsallığa doğru taşıyan ise "yurt" olgusudur. Toplumları bir arada yaşamının ötesinde buluşturan/birleştiren bu olgu, ortak tarihi birlikteliği ortak bir mekânda paylaşmak ve aynı yazgının sorumluluğunu yüklenmek anlamını taşır. Bu nedenle ortak mekân algısı "territoryal bir millet" yapılanmasını da beraberinde getirir. İlk kez Batı'da ortaya çıkan territoryal millet anlayışı, halk ile toprak arasındaki aidiyetle ilintilidir. Smith'in tespitiyle; "söz konusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil "tarihi" bir toprak, "yurt", halkın "beşiği" olmalıdır." ¹⁵ Mekânın insanla bütünleşik bir yapıda, tarihî anlam kazanarak oluşturduğu değer ise "vatan/yurt" olarak kimlik tasarımının vazgeçilmez parçası halini alır.

Türkçülük düşüncesini şiirlerine de bilinçli bir biçimde uygulayan Ziya Gökalp, bu düşüncesini *Türkçülüğün Esasları* kitabında; "Türkçülüğü bütün mefkûreleriyle, bütün programıyla ortaya atmak lazım geldiğini düşündüm. Bütün bu fikirleri ihtiva eden "Turan" manzumesini yazarak Genç Kalemler'de neşrettim. Bu manzume tam zamanında intişar etmişti." ¹⁶ ifadeleriyle açıklar. Yeni bir insan modeli ve bu model üzerine yeni bir toplum inşasını hedefleyen bu bakış açısı, millî kimlik temelini oluşturan dinamiklerin "programdan gerçekliğe" geçişini amaçlamaktadır. Kimliğin temelini oluşturan bu dinamiklerden olan yurt algısı Ziya Gökalp'in *Türkçülük ve Turancılık* başlıklı yazısında, Türklerin birleşmesi yolundaki amacı, öncelikle hars alanındaki bütünlükten başlatmak gerektiğine vurgu yaparak açıklar. Ayrıca "Türkçülüğü mefkûresinin büyüklüğü bakımından 1- Türkiyecilik 2- Oğuzculuk yahut Türkmençilik 3- Turancılık." ¹⁷ biçiminde ele alışı, kimlik kurgusunun geçmişten geleceğe uzanan sınırsız bir süreç olduğuna işaret eder. Ziya Gökalp'in de diğer dönem şairleri ve yazarları gibi yatay tarihsel düzleme göre biçimlendirdiği bu düşünce, ortaya çıkış anında daha çok olası iken 1. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrası süreçte uzak

¹⁵ Anthony D. Smith, *Millî Kimlik*, (çev. Bahadır Sina Şener), İstanbul, s. 26.

¹⁶ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Elips Kitap, Ankara, 2011, s. 16.

¹⁷ Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 27.

ideal halini alır. Ziya Gökalp'in kendinin ifade ettiği gibi Türkçülüğün programını metinsel düzleme taşıyan *Turan* şiirinde soy bilinci ve İslamiyet öncesi Türklüğünü de kuşatan kimlik tasarımı, yurt algısına da yansır. Toplumsal bellekte var olan milli duyguları bütünsel bir kimlik tasarımı tarih ve soy bilinci, yurt bilinci potasında eritilir: “*Vatan ne Türkiyadır ne Türklere, ne Türkistan;/ Vatan büyük ve müebbet bir ülkedir: Turan.*”¹⁸ Toplumsal bellekte sınırları beş büyük Türk ülkesini (Oğuzlar, Tatarlar, Kırgızlar, Özbekler, Yakutlar) kapsayan Turan yurdu, Türkiye ve Türkistan'ın ötesine taşınır. İdealize edilen bu yurt algısı, Türk soylu büyük devletleri öncelikle “hars” yönüyle bütünleştirmeyi amaçlayan programın ilerleyen aşamasını oluşturur. Dolayısıyla olandan olması gerekene doğru bir ivme kazandıracak bu söylem, Ziya Gökalp'i de aşarak Türkçülük düşününün sloganı halini alır. Ziya Gökalp, bu sloganik söylemi “*Türkçülerin uzak mefkûresi, Turan namı altında birleşen Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yâkutları dilde, Edebiyatta, kültürde birleştirmektedir.*”¹⁹ ifadesiyle açıklarken coğrafi mekân birliğinden söz etmemekle birlikte, dil, edebiyat ve kültür birliğinin yurt birliğini de getireceği imasında bulunur. Bu ima, Türklüğün geçmişinden beri toplumsal bellekte nesilden nesile aktarılan “Kızılelma” ülküsünün bir yansıması olarak düşünülmelidir.

Çanakkale şiirinde de bu ideal,
 “Çok geçmeden birdenbire,
 Parçalandı Rus ülkesi.
 Sevinçle düştü Tekbir'e
 Elli Milyon Türk'ün sesi...”

Artık Turan hayal değil,
 Hakikate döndü bu gün...”²⁰

dizelerinde vurgulanırken, yurt bilinci Anadolu sınırlarının ve Osmanlı'nın sınırlarının ötesinde Orta Asya'yı da içine alır. Ziya Gökalp'in düşüncesinde ideal olan bu düşüncenin “hayalden hakikate dönüşü” Çanakkale Savaşlarının zaferle sonuçlanması ile ilintilendirilir.

18 Ziya Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, s. 5.

19 Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, s. 26.

20 Ziya Gökalp, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, s. 258.

Sonuç

Toplumsal bilinci uyandırmaya çalışan ve bir uyanış gerçekleştirmek isteyen Millî Edebiyat Dönemi şairleri, edebî metni bir propaganda aracı olarak kullanırlar. Toplumun değerlerini ve bilincini yansıtan bir ayna olan edebî metinler, özellikle Tanzimat sonrası Osmanlı Devleti'nin geçirdiği değişim ve dönüşümü yansıtırken İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçişin de tanığıdır. Anadolu'da yaşayan ve Osmanlı Devleti'nin kurucusu olan milletin kendi değerlerine sahip çıkması ancak benliğine karşı yapılan saldırılar sonucundadır. Dili, dini, yurdu ve tüm tinsel değerlerinin yok sayılması karşısında karşıt tepki olarak toplumsal bilinci harekete geçiren bu algı, Türk milletinin kendi tarihini yeniden yazmasını oluşturan bir süreçtir.

Ziya Gökalp'in Çanakkale şiiri, Osmanlı Devletinin tarih sahnesinden silinmek istendiği bir süreçte, varlık alanına yapılan saldırıya karşı varlığını gelecek nesillere aktarma arzusunun zaferle sonuçlanmasını konu edinir. Yatay tarihsel düzlemde kazanılan zaferi metin düzlemine taşıyan şair, bu zaferi övmenin ötesinde, köklerine sahip çıkan Türk milletinin gelecek kurgusunu kendi idealleri doğrultusunda nasıl gerçekleştirmesi gereğini sembolik olarak irdeler. Şiirde Ziya Gökalp'in felsefesine uygun olarak, dil, tarih ve yurt bilinci, "Turan" ideali merkezli olarak bir kimlik inşasını içerir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, Bedia , *Dil-Kültür Bağlantısı*, İnkılap Yay., İstanbul, 1998.
- Aksan, Doğan , *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1998.
- Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Türk Tarık Kurumu Basımevi, c. III, Ankara, 1991.
- Bergson, Henri, *Madde ve Bellek*, (çev. Işık Ergüden), Dost Kitabevi Yay., Ankara, 2007.
- Foucault, Michel, *Bilginin Arkeolojisi*, (çev. Veli Urhan - haz. İlkey Özküralpli), Ayrıntı Yay., İstanbul, 2011.
- Gökalp, Ziya, *Ziya Gökalp Külliyyatı – I Şiirler ve Halk Masalları*, (haz. Fevziye Abdullah Tansel), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.
- Gökalp, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, Elips Kitap, Ankara, 2011.
- Guenon, Rene, *Yatay ve Dikey Boyutların Sembolizmi*, (çev. Fevzi Lütfi Topaçoğlu), İnsan Yay., İstanbul, 2001.
- Jusdanis, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür*, (çev. Tuncay Birkan), Metis Yay., İstanbul, 1998.
- Kanter, M. Fatih, *Milli Edebiyat Dönemi Türk Şiirinde Benlik Algısı ve Kimlik Kurgusu*, Kitabevi Yay., İstanbul, 2014.
- Korkmaz, Ramazan, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, Grafiker Yay., Ankara, 2008.
- Smith, Anthony D., *Milli Kimlik*, (çev. Bahadır Sina Şener), İletişim Yay., İstanbul, 2009.